

Aktivitetsrapporternas århundrade

Marissa Ernlund

Aktivitetsrapporternas århundrade

Marissa Ernlund

Aktivitetsrpporternas århundrade

Marissa Ernlund

WORKING PAPER | Social Work | 2015:2

©The author

Distribution:

Karlstad University

Faculty of Arts and Social Sciences

Department for Social and Psychological studies

SE-651 88 Karlstad, Sweden

+46 54 700 10 00

Print: Universitetstryckeriet, Karlstad 2015

WWW.KAU.SE

Aktivitetsrapporternas århundrade

Marissa Ernlund

Sammanfattning

Från den 1:a september 2013 ska arbetslösa aktivitetsrapportera. I motsats till andra välfärdsstatliga styrinstrument, som till exempel individuella handlingsplaner, har dock aktivitetsrapportering stött på hård kritik från olika håll, främst från de arbetslösa. Denna debattartikel diskuterar aktivitetsrapporteringen som ett disciplinerande styrinstrument främst mot bakgrund av välfärdsstatens aktiveringsambitioner. Är aktivitetsrapporter ett steg framåt eller ett steg tillbaka till fattigvårdstänkandet?

Inledning

Den 1:a september 2013 infördes en regel om att arbetslösa ska aktivitetsrapportera.¹ Varje månad, mellan den 1:a och den 14:e, ska arbetslösa insända en aktivitetsrapport till sin lokala Arbetsförmedling.² Det viktigast, som ska dokumenteras i denna rapport, är vad de arbetslösa har sökt för arbeten under den föregående månaden. Och nu söks det arbeten. Konkurrensen, till och med om de mest lågavlönade lågstatusarbetena, är stenhård. ”784 sökte åtta jobb i Umeå” hos en lågprisbutik (Edlund, 2014) är vanliga rubriker i massmedia, efter aktivitetsrapporternas införande. Arbetsförmedlingen hävdar att aktivitetsrapporten, parallellt med handlingsplanen eller etableringsplanen, ska utgöra ett stödjande inslag i arbetssökandet. Eller för att citera:

”Ju mer aktiv du är när du söker jobb desto större är chanserna att du får ett. Genom att vara noggrann och dokumentera alla jobb du söker och allt annat du gör för att bryta arbetslösheten ökar också din arbetsförmedlares möjligheter att hjälpa dig” (Arbetsförmedlingen, 2013a:1).

¹ Blanketten för aktivitetsrapportering finns på ”Min sida”, hos Arbetsförmedlingen. Med hjälp av e-legitimation/BankID ska arbetslösa logga in och fylla på sin aktivitetsrapport. De arbetslösa som vare sig har e-legitimation eller BankID får ett tillfälligt lösenord, av Arbetsförmedlingen, som de kan logga in med. Loggar man in med ett lösenord måste man skicka in sin rapport direkt. Detta i motsats till om man har e-legitimation/BankID. Då kan man fylla på sin aktivitetsrapport allteftersom. Sedan insänds denna på avsatt datum. Endast i undantagsfall får man aktivitetsrapportera på en särskild pappersblankett eller muntligt, i samband med besök på Arbetsförmedlingen. Det är inte tillåtet att aktivitetsrapportera per telefon eller via e-mail (Arbetsförmedlingen, 2013b:2).

² Inlämnar inte en arbetssökande sin aktivitetsrapport i tid underrättar Arbetsförmedlingen a-kassan. A-kassan utreder ärendet och beslutar om en åtgärd. Därefter utdelas varning eller avstängning, från ersättning hos a-kassan, i ett i förväg bestämt antal dagar (Gustafsson et al, 2013:11–12).

Men för att kunna ”öka arbetsförmedlarens möjligheter att hjälpa” förefaller det, enligt Arbetsförmedlingens informationsblad, vara viktigt att den arbetslösa kommer ihåg att rapportera in vissa specifika detaljer om sitt arbetssökande: namn på alla de kontaktade arbetsgivarna, datum då man sökt jobben, varit på arbetsintervjuer eller rekryteringsträffar, vilken ort arbetsplatsen finns på och vilken bransch eller yrke som rekryteringsträffen gällde (Arbetsförmedlingen, 2013a:2). Fastän arbetslösa står utan arbete förefaller de ändå, som Standing (2013) påpekar, ha mycket ”arbetsskapande arbete” att genomföra. Detta slags arbete tar dessutom en omfattande del av deras tid i anspråk. Att således, utifrån krav som ställs från myndighetssamhällets sida, behöva fylla på olika blanketter utgör bara ett av flera exempel på detta arbete-för-arbete (Standing, 2013:77,181). Inför de arbetslösa framställs dock detta ”för-arbete”, med att aktivitetsrapportera, som mycket viktigt. Arbetsförmedlarna ska tillhandahållas bästa tänkbara förutsättningar för att kunna hjälpa de arbetslösa. I en promemoria (2012), från Arbetsmarknadsdepartementet, beskrivs dock syftet med aktivitetsrapporteringen på ett lite annorlunda sätt än det som kommuniceras ut till de arbetslösa, om den hjälpande handen.

Genom att aktivitetsrapportera ska arbetslösa visa att de är *aktivt* arbetssökande. ”Idag sker ingen sådan regelbunden redovisning, utan det är arbetsförmedlaren som ska påvisa att den sökande inte varit tillräckligt aktiv i sitt arbetssökande” (Arbetsmarknadsdepartementet, 2012:2). Ett ganska motsägelsefullt inslag kan här uppmärksammas. Information som riktas till arbetslösa lyfter fram servicepolen. Genom att aktivitetsrapportera hjälper arbetslösa både sig själva och arbetsförmedlaren ”att hjälpa” dem. Detta medan kontrollpolen markeras och förstärks, från Arbetsmarknadsdepartementets sida, genom beskrivningar som ”aktiv i sitt arbetssökande” och ”det ska bli lättare att göra rätt” (Arbetsmarknadsdepartementet, 2012:1-2).

”Den enskildes ansvar för att lösa arbetslöshetssituationen ska förtydligas genom införandet av en aktivitetsrapport/...lämnar redovisning över vilka åtgärder den sökande vidtagit för att ta sig ur arbetslösheten, dvs. visa att han eller hon har varit aktivt arbetssökande” (Arbetsmarknadsdepartementet, 2012:2).

Som aktör besitter man en handlingsförmåga, som i realiteten begränsas av olika samhälleliga strukturella förhållanden. Ett tydligt exempel på detta är arbetsmarknaden (Meeuwisse & Swärd, 2013:101) och efterfrågan på arbetskraft. Det kan inte nog understrykas hur viktigt det är, som Cantillon & Lancker (2012) framhåller, att särskilja mellan ”effort”, som människor är ansvariga för, och ”circumstances”, för vilka de inte kan hållas ansvariga (Cantillon & Lancker, 2012:557). Som Tapio Salonen, professor i socialt arbete, understryker används

både piskan och moroten gentemot de arbetslösa. Detta tenderar dock att variera beroende på om det är bra tider, högkonjunktur, eller dåliga tider, lågkonjunktur (Salonen, 2009:65–66). Likaså gör därmed synen på arbetslösas vilja att ”arbeta” och deras vilja att ”göra rätt för sig” och vara ”aktivt arbetssökande.” Hollander (1999) understryker att moraldimensionen tydligt avspeglas i det svenska samhället när det gäller frågor som exempelvis arbetslöshet (Hollander, 1999:10–12).

I den senare versionen av Arbetsförmedlingens informationsblad, till arbetslösa, har ett antal uppdateringar skett.³ Ur kontrollsynpunkt tillhandahålls fler exempel på ännu mer information som arbetslösa ska skriva in i sin aktivitetsrapport (Arbetsförmedlingen, 2013b:1). Men även ett antal intresseväckande meningar har tillkommit. Nu framhålls att aktivitetsrapportering inte går ut på att arbetslösa ska redovisa ett visst antal sökta arbeten varje månad. Istället framhävs lämplighetsaspekten. Alla arbetslösa förefaller inte passa för alla arbeten. Den senaste retoriken framför att alla arbetslösa inte har samma ”personliga förutsättningar.” I den senare versionen framhålls dock fortfarande aktivitetsrapporteringen som ett, för arbetsförmedlaren, stödande underlag. Men nu finns också ett tillägg som motiverar hur viktig rapporten är inför de personliga ”träffarna med arbetsförmedlaren” (ibid.). Också tonen har blivit mjukare. Meningar som ”genom att vara noggrann”, i sitt arbetssökande, har blivit ersatta och finns inte längre med i den senaste versionen. Även en mer human och individualistisk tongång kan urskönjas.

Disciplinerande aktivitetsrapportering för massan

Individualiseringens genomslag i den svenska välfärdsstaten är markant. Dagens samhälle kännetecknas av både individualisering och fragmentisering. Därmed framstår socialpolitiska styrinstrument, i form av individualiserade praktiker, allt oftare som eftersträvansvärda. Sådana styrinstrument används främst av myndigheterna för att bevara legitimiteten för de olika metoder och insatser som används, men även för att påvisa myndigheternas arbete som både effektivt och rättssäkert. Sedan markerar styrinstrumenten även de rättigheter, och skyldigheter, som både individen och välfärdsstaten har gentemot varandra (Johansson, 2008:126–127). Ett belysande exempel utgörs av de individuella handlingsplaner som reglerar åtagandena mellan Arbetsförmedlingen och den arbetslösa individen. Ofta skraddarsys dessa dokument efter den arbetslösa individens behov och förutsättningar och fungerar som ett stödande underlag för båda parter. De individuella handlingsplanerna utgör ett individualiserat ”socialt kontrakt” mel-

³ ”Aktivitetsrapport för din skull” (2013a) är föregångaren till ”Aktivitetsrapporter” (2013b).

lan den arbetslösa och den, utifrån Michael Lipskys (2010/1980) begreppsanvändning, ”gräsrotsbyråkrati” som representerar välfärdsstaten. Detta medan aktivitetsrapporterna istället är kollektivt anpassade. Det vill säga de är utformade för att följa upp kollektivet av arbetslösa individer och sätter således inte den arbetslösas unika arbetssituation i fokus. Det ter sig därför inte alls särskilt märkligt att detta med att aktivitetsrapportera varje månad stött på ett hårt motstånd från de arbetslösa. Att fylla i en aktivitetsrapport kan, med andra ord, uppfattas som en aktiverande form av disciplinering, och som social kontroll, av en redan hårt ansatt grupp. Som en motreaktion, vad gäller införandet av aktivitetsrapportering, har en del arbetslösa vänt sig till massmedia med sina motståndspraktiker. I en artikel från Aftonbladet (2014) kan man läsa om den arbetslösa 53-åriga Johan Löfqvist, som deltar i jobb- och utvecklingsgarantins sysselsättningsfas. I folkmun kallas denna sysselsättningsfas för Fas 3. Från artikeln framgår hur Johan en dag fick ett mail från sin handläggare, på Arbetsförmedlingen, om att han ska börja aktivitetsrapportera. Johan sände ett svarsmail till handläggaren där han ifrågasatte detta krav. Han menade att aktivitetsrapporteringen, utöver det kränkande inslaget, också bryter mot den svenska grundlagsstiftningen. Med artikeln följer ett bildspel där läsaren får ta del av mailkommunikationen mellan Johan och hans arbetsförmedlare. Johan klargör i svarsmålet att:

”/.../när jag nu har läst igenom informationen om rapporten i fråga (sic!) så ifrågasätter jag meningen med den. Jag ser det som en ren kränkning av min värdighet, och ett önskat intrång i min privata sfär. Hela rapporten är som ett misstroende – som om jag genom min arbetslöshet misstänks vara någon form av fuskare som måste kollas/.../Jag anser att det är ni som borde redovisa vilka arbeten ni har försökt ordna till mig, eftersom det är det allmänna som enligt grundlagen skall trygga min rätt till arbete./.../Jag anser således att kravet på att jag och alla andra arbetslösa skall behöva lämna in en aktivitetsrapport är ett grundlagsbrott” (Barr, 2014).

Kontrakt, i föreliggande artikel om aktivitetsrapporten, symboliserar, enligt Hornemann & Moller (2009), inte enbart asymmetriska relationer, mellan arbetslösa och myndigheterna. De symboliserar även arbetslösas ståndpunkter om dessa kontrakt som en bortprioritering av deras rättigheter. Istället framhävs deras egna skyldigheter som det mest centrala (Hornemann Moller, 2009:46), vilket var Johan Löfqvists uppfattning som påpekades i mailet till arbetsförmedlaren. De moraliska diskursernas betydelse visar sig främst genom en krävande aktiveringspolitik (Jacobsson & Sandstedt, 2010:154) där ett aktivt medborgarskap (Nygård, 2013:64) förväntas av de som drar fördel av socialförsäkringssystemet. Precis som Ferrera (2008) poängterar är många ersättningar, från väl-

färdsstatens sida, numera förenade med olika slags krav och restriktioner (Ferreira, 2008:94). I en artikel berättar en arbetslös man, som uppbär a-kassa, för reportern från Arbetarbladet, om hur kravet på att aktivitetsrapportera en gång i månaden är: ”.../psykiskt knäckande, man känner pressen hela tiden. Jag känner mig jagad och misstänkliggjord” (Holmqvist, 2013). Samma man uppgav till reportern att han alltid var noga med att lämna in sin aktivitetsrapport på den avsedda tiden. Detta för att han inte skulle riskera att gå miste om sin a-kassa. Han berättade också om hur han en dag fick hem ett brev om att Arbetsförmedlingen skulle ringa honom på ett angivet klockslag en viss dag för att gå igenom den aktivitetsrapport som han inlämnat till dem (Holmqvist, 2013).

Det accelererande livstempot fungerar som ett ekorrhjul inom vilket samordning och reglering sker utifrån olika tidsnormer, som deadlines och tidsfrister. Därmed fastställs individer som ”det skyldiga subjektet” som återuppreparande gånger blir skyldiga till att inte uppfyllt olika krav och sociala förväntningar (Rosa, 2013:130), vilket disciplinerade arbets sökande känner av. Detta med att aktivitetsrapportera kan, utifrån Foucault, även tolkas som ett panoptiskt schema (Foucault, 2003/1975:208). De arbetslösa vet aldrig när just deras aktivitetsrapport hamnar under en närmare granskning. Bolinder (2006) skriver att det ofta antas att aktivitetsgraden, i arbetslösas sökbeteende, ökar deras chanser att finna ett arbete. Men en ökad sökintensitet förbättrar inte chanserna till arbete. Istället handlar det mer om att vara rätt person, på rätt plats, vid rätt tidpunkt. Detta gäller särskilt i tider av lågkonjunktur (Bolinder, 2006:11,17–18). Att aktivitetsrapportera *sökta* arbeten *skapar inte* heller fler arbeten. Ändå söker många arbetslösa högre tjänster, för visad arbetsvilja gentemot Arbetsförmedlingen, medvetna om att de saknar utbildning och eller lämplig yrkeserfarenhet. Det är en administrativ börda för arbetsgivarna (Pejer, 2013) och en emotionellt påfrestande arbete (Hochschild 2012:17–20) för de arbetslösa.

Genom att aktivitetsrapportera redovisar arbetslösa sina sökaktiviteter till Arbetsförmedlingen. När Arbetsförmedlingen kontrollerar arbetslösas sökaktiviteter granskar de samtidigt deras arbetsvilja. Inslag av det gamla fattigvårdstänkandet kan således urskönjas. Detta parallellt med, som Sahlin (1994) beskriver det, uppdelningen av ”förtjänta” och ”oförtjänta” (Sahlin, 1994:304). Aktivitetsrapporterar arbetslösa till Arbetsförmedlingens belåtenhet sänds ingen underrättelse till a-kassan och de arbetslösa får behålla sin ersättning. Gör dock inte arbetslösa sin plikt genom att aktivitetsrapportera, eller inte gör det tillräckligt utförligt, blir de av med ersättningen. I alla fall tills de återigen uppvisat att de lever upp till kraven. Flera forskare markerar hur disciplineringen av tid och rum, och inordnandet av människor i dessa, var avgörande när lönearbetet etablerades som norm under den tidiga industrialiseringen (Andersson, 2003:43; Allvin,

2006:61). Men disciplinering, i tid och rum, är fortfarande en väsentlig del av arbetslösas vardag. Som sagt, aktivitetsrapporten ska inlämnas varje månad, mellan den 1:a och den 14:e, via dator och på blanketten för aktivitetsrapportering.

Avslutade konklusioner

Aktivitetsrapporterna upptar sådan tid och energi i anspråk att arbetssökandet mer blir ett sidoprojekt än det centrala. De auktoritära dragen, hos välfärdsinstitutionerna, har inte längre samma effekt. Detta påstående illustreras av alltför många arbetslösa som öppet går ut med namn och fotografi i massmedia. Angelin (2009) påpekar att försörjningsberoende individer inte utmanar myndigheterna, men arbetslösa är numera så vana vid krav och disciplineringar, med basen från fattigvårdens dagar, att det resonemanget förefaller en smula inaktuellt. En motrörelse börjar få fotfäste. Aktivitetsrapporter är en kollektiv, och avindividualiserande, disciplinering av en redan hårt ansatt och prövad grupp vars individuella ansträngningar ofta kontrasteras gentemot makronivåns problematiker, som exempelvis lågkonjunktur. Kritiken av aktivitetsrapporter utgör ett viktigt steg från de arbetslösa, men är en brokig väg med svår terräng att bemästra.

Referenser

- Allvin, M. et al. (2006): *Gränslöst arbete: socialpsykologiska perspektiv på det nya arbetslivet*. Stockholm: Liber AB.
- Andersson, M (2003): *Arbetslöshet och arbetsfrihet: moral, makt och motstånd*. Doktorsavhandling. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala: Uppsala universitet.
- Angelin, A (2009): *Den dubbla vanmaktens logik: En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lunds universitet: Mediatryck.
- Arbetsförmedlingen (2013a): *Aktivitetsrapport för din skull*. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.26d90090142091f4468156b/Aktivitetsrapport_informationsblad1.pdf Läst 2014-10-27.
- Arbetsförmedlingen (2013b): *Aktivitetsrapporter*. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.e9276f9141789c0603a0/1403611904819/aktivitetsrapport_sv.pdf Läst 2014-10-27.
- Arbetsmarknadsdepartementet (2012) *PM: prop. Åtgärder inom arbetslöshetsförsäkringen. 2012-09-27*.
- Barr, B (2014): Han anklagar AF för att bryta mot grundlagen. *Aftonbladet*. 13 oktober.
- Bolinder, M (2006): *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*. Doktorsavhandling. Umeå universitet: Print & Media.
- Cantillon, B & Lancker, V V (2013): "Three Shortcomings of the Social Investment Perspective." *Social Policy & Society*, 12(4) 553-564.
- Edlund, R (2014): 784 sökte åtta jobb i Umeå. *Västerbottens-Kuriren*. 19 november.
- Ferrera, M (2008): "The European Welfare State: Golden Achievements, Silver Prospects." *West European Politics*, 31(1-2) 82-107.
- Foucault, M (2003/1975): *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag.
- Gustafsson, J et al. (2013): *Arbetsförmedlingens och arbetslöshetskassornas implementering av regelförändringarna i arbetslöshetsförsäkringen den 1 september 2013*. 2013:25. Katrineholm: Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (IAF).
- Hochschild, A.R. (2012): *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hollander, A (1999): Den kommunala demokratins ödesfråga: Rätt till ekonomiskt bistånd och social service. *Socionomen*, (4) 10-12.
- Holmqvist, N (2013): Tuffare krav på arbetslösa upprör. *Arbetarbladet*. 24 oktober.

- Jacobsson, K & Sandstedt, E (2010): "Arbetslös, sjuk och utanför." I: Jacobsson, K (red): *Känslan för det allmänna* (s 151-176). Umeå: Boréa Bokförlag.
- Johansson, H (2008): *Socialpolitiska klassiker*. Malmö: Liber AB.
- Lipsky, M (2010/1980): *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Meeuwisse, A & Swärd, H (2013): "Perspektiv på sociala problem- några positioner.", I: Meeuwisse, A & Swärd, H (red): *Perspektiv på sociala problem* (s 96-108). Stockholm: Natur & Kultur.
- Moller Hornemann, I (2009): "Teman i europeisk aktivitetsforskning." I: Johansson, H & Moller, Hornemann, I (red): *Aktivering: arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring* (s 31-54). Malmö: Liber AB.
- Nygård, M (2013): *Socialpolitik i Norden: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Pejer, M (2013): Professor söker toppjobbet. *Arbetet*. 15 november.
- Rosa, H (2013): *Acceleration, modernitet och identitet: Tre essäer*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Sahlin, I (1994): "Den kluvna klienten." *Socialvetenskaplig tidskrift*, (4) 303-324.
- Salonen, T (2009): "Aktivering i socialt arbete. Dåtid och nutid." I: Johansson, H & Moller, Hornemann, I (red): *Aktivering: arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring* (s 55-85). Malmö: Liber AB.
- Standing, G (2013): *Prekariatet: Den nya farliga klassen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Aktivitetsrapporternas århundrade

Marissa Ernlund